

“HANGİ PARLAMENTER SİSTEM ?”

FORUM

Prof. Dr. NECMİ YÜZBAŞIOĞLU- Teşekkür ederim Sayın Başkan. Öncelikle bu etkinlik için Baroya, Baro Başkanımıza bu katkılarından dolayı teşekkür ediyorum. Türkiye tabii Anayasa değişikliği, yeni Anayasa arayışı bakımından çok tecrübeli bir ülke, yıllardır bu işlerle uğraşyoruz, ama bir türlü beceremedik doğrusunu, ama deneme-yanılmalarla acısını çekerek tecrübelerle doğruyu bulmayı ummaktan elbette vazgeçmeyeceğiz.

Ben sonuca yönelik söyleyeceğim. Sabahtan değerli konuşmacıları dinledik. Bu sistemin tutar yanı olmadığını söylediler, ben de buna aynen katılıyorum. Zaten buraya gelirken de değişik aşamalarda 2010’da, 2017’de bunları anlatmaya çalıştık Kalaycıoğlu Hocamla, çok hocamızla, baroyla da çok etkinlikler yaptık, ama halkı ikna edemedik. Demek ki iş buraya kadar geldi, bunları yaşamak gerekiyormuş. Öyle kabul etmemiz gerekiyor. Peki, bundan sonra ne olmalıdır? Birincisi, ben revizyonla falan olacağı kanaatinde değilim, bir kere bir yeni Anayasa olmalıdır. Zaten böyle bir arayış içindeydik ve bana göre 1982 Anayasasının en elle tutulur yanı yasama, yürütmeye ilgili düzenlemeleriydi. Eğer cumhurbaşkanının yetkileri biraz azaltılsaydı 1982 Anayasasının kurgusu bana göre doğrudu. En doğru yönünü de en sonunda çöktük, özgürlükler bakımından birçok olumlu Anayasa değişikliklerine rağmen 21. Yüzyılı karşılar noktaya gelmiş değildir bence de. Bütün bunları çözen yeni bir Anayasa artık Türkiye için kaçınılmaz hale gelmiştir. Peki, bunu yaparken önce içerikle ilgili, arkasından da yöntemle ilgili sözlerimi çok uzatmadan epey geciktik, çok arkadaşım var, önerilerimi söylemek isterim. Bir kere bu yenilerden başlasak bile, Türkiye’nin demokrasi deneyimleri göstermiştir ki, Türkiye’de iki partili siyasi hayat olmuyor. Bunu 1961 Anayasası yapılırken denedik, tutmadı, 1982’de denedik, tutmadı. Aslında bu yeni sistemde de işin kurgusunda bir sağ parti olacak, onun etrafında olunacak, işte sol da ikinci parti olacak, özünde o vardı. Ummadıkları biçimde ittifaklar, koalisyonlar çıktı. Oysa Türkiye’nin sosyolojik yapısı buna müsait değil, Şule arkadaşım da ifade etti. Ne yaparsanız yapın Türkiye’de 4-5 partili yapılanmanın Osmanlı’dan bu yana gelen kökleri var. Bir imparatorluk üzerine kurulmuş. Ulusal devlet de olsak bizim etnik sorunlarımız var, mezhepsel sorunlarımız var. Bu tür derin farklılıklar ister istemez çoğulculukla çözülebilir, çoğulcu uzlaşmayla çözülebilir. Bunlar bastırılarak olmuyor. Kaldı ki 21. Yüzyılın demokrasisi zaten çoğulcu, özgürlükçü demokrasi olmak zorunda. Biz de bu çoğulcu yapımızı çoğulcu çözümler üreterek yönetmek zorundayız diye düşünüyorum. Yani çok partili olunacak.

İkincisi hükümet sistemini siyasi parti sisteminden, seçim sisteminden ayrı tutmak mümkün değildir. Bu bir bütündür, dolayısıyla seçim yasaları ve siyasi Partiler Kanunu buradaki tercih edeceğimiz ya da benimseyeceğimiz hükümet sistemi kadar önemlidir. Bu noktada Tolga arkadaşımız yargıyla ilgili daha nitelikli çoğunluklar önerdi, buna örnekler de verdi, bu da bir çözüm olabilir. Bu noktada hep kısa çerçeve Anayasa, uzun ayrıntılı Anayasa tercihleri de karşımıza çıkıyor. Gönümüzden çerçeve Anayasa geçiyor, ama siyasete güvenmediğimiz için

ve uzlaşacağımıza inanmadığımız için de hep hukukla demokrasinin belli standartlarını koruma arayışlarına gidiyoruz. Bu da ister istemez Anayasayı daha ayrıntılı hale getiriyor.

Siyasi partiler ve seçim sistemi bence hükümet sistemleri kadar önemli; bu parti oligarşisinin, lider sultasında olduğu bir yapıda başkanlık sistemi olsa ne fark eder, başbakanlık sistemi olsa ne fark edecektir? Çünkü her ikisinde de sonuçta siyasi parti olgusu üzerinden ister başkan olsun, ister başbakan olsun bir otoriterleşme olacaktır. Eğer siz parti içi demokrasinin oluşmasını, bunun sosyolojik altyapısı tabanı ayrı bir konu, hukuksal mekanizmalarıyla desteklemeden ön seçim sistemini öngören, belli kotalar koyan, kadın kotaları koyan düzenlemeler yapmazsanız, parti oligarşisini ve liderlik sultasını çöremezsiniz.

Keza, seçim sisteminde baraj mutlaka en az yüzde 5'e indirilmelidir. İttifaklar teşvik edilmelidir. İttifakları ben önemsiyorum, seçim öncesi de olabilir, sonrası da olabilir koalisyon biçiminde elbette, çünkü ittifaklar uzlaşmayı kolaylaştıran oluşumlardır. Buna ihtiyacımız var öncesinde de, sonrasında da, örneğin 2002 seçimlerinde eğer ittifak imkânı olsaydı AKP %34 oyla tek başına ve üstelik ezici bir çoğunlukla iktidar olamazdı. Maalesef biz seçim ittifaklarına geç olanak tanıdık. Bunun hata olduğunu düşünüyorum. Yani Seçim Yasasında birinci olarak baraj düşürülmeli, seçim ittifakları teşvik edilmelidir görüşümdedir.

Hükümet sistemi ve yargıya gelince, yargı bağımsızlığı, arkadaşlarım da ifade etti, aslında hükümet sisteminden ayrı bir mesele. Türkiye'de bu noktada başkanlık sistemini benimsetmek adına Burhan Kuzu meslektaşımız başta olmak üzere yargı şöyle bağımsız olacak, böyle bağımsız olacak dendi. Bence yargı bağımsızlığının kuvvetler ayrılığı ya da birliği ile bir alakası yoktur. Yani yargı bağımsızlığı ayrı bir meseledir; yargının bağımsızlığına dair temel ilkeler, değerler vardır, bunlarla yargı bağımsız olur; ama o ilkeleri, değerleri koymazsanız siyasi kuvvetler ayrılığı olsa da yargı bağımsız olmaz. Dolayısıyla hangi hükümet sistemini benimserseniz benimseyin öncelikle yargının bağımsızlığını teminat altına almanız gerekir. Çünkü yasama, yürütme ayrımı esnasından hareketle başkanlık sisteminde de, parlamenter sistemde de ister istemez siyasi parti olgusu üzerinden, tabii bunların birbirini denetleyebilmeleri elbette önemli, ama her zaman kesin sonuç almanız mümkün değildir. Dolayısıyla özgürlükler bakımından en büyük garanti bağımsız yargıdır. Bu nedenle buna öncelik vermemiz gerekir.

Hükümet sistemi olarak da bir birikimimiz vardı parlamenter sistemle ilgili, ben hâlâ parlamenter sistemden yanayım. Bunu söylerken de başkanlık sisteminin başarılı olduğu, parlamenter sistemin başarılı olduğu dünya örneklerine baktığımızda, özellikle Avrupa örneklerine baktığımızda parlamenter sistemi çok baskın olarak görüyoruz. Yani Avrupa ülkelerinde, yaşlı kıtada uygarlığın, medeniyetin beşiği Avrupa'da bu kadar ülke niye parlamenter sistemi benimsiyor? Niye hiç birisi başkanlık sistemini tercih etmemiş diye oturup düşünmek lazım, bu birikimden, bu tecrübeden ders almak lazım. Başkanlık sistemine dair Amerika ülkeleri dışında örnek yok, o da Amerikan sistemini model aldığı için. Avrupa'daki temsili hükümetler İngiltere'de doğdu. Buradan Avrupa'ya ve dünyaya yayıldı, ama hiç birisinde başkanlık sistemi yok. Bunları hep söyledik bugüne kadar, ama işte maalesef etkili olmadık. Bu bize onu gösteriyor. Türkiye tarihine baktığımızda da 1908'den bu yana, aradaki Kurtuluş Savaşı dönemini çıkarırsak, cumhuriyetin ilanından bu yana

parlamentar sistemin, iki başlı yürütmenin değişik uygulamalarını biz denedik. Diyeceksiniz ki çok mu başarılı olduk? Başarılı, başarısız olduğumuz noktaları hükümet sistemine mi bağlayacağız yani? Hükümet sisteminden dolayı mı başarısız olduk? 27 Mayıs'ın nedeni hükümet sistemi miydi, 12 Eylül'ün nedeni hükümet sistemi miydi, AKP mevcut parlamenter sistemde 17 yıldır neyi yapamadı da bu sisteme geçti, bu sisteme geçmekle kârlı mı çıktı kendi açısından? Yani bütün bunları bir bütüncül olarak değerlendirdiğimizde Türkiye için parlamenter sistemin gerek çoğulcu yapısı gereği, gerek uzlaşma, ödünleşme, krizlere daha çok dayanıklı olması nedeniyle daha uygun model olduğunu düşünüyorum. Arkadaşlarım ifade ettiler, başkanlık sistemi krizlere daha çok gebe dir ve kriz çözücü unsurları çok daha zayıftır. Çünkü, hükümet krizi halinde parlamenter sistemde seçime gitmeden Meclis içinden yeni hükümetler çıkarmak mümkündür, sistem buna elverişli. Ama başkanlık sisteminde yasamayla yürütme farklı çoğunluklarda olduğunda bizim gibi uzlaşma sorunu olan ülkelerde, Güney Amerika'da benzer örnekleri var, kriz doğuyor ve krizi yeni seçim dışında çözüme imkânınız olmuyor. Seçimin de ayrı bir siyasi gerginliği oluyor ayrı bir ekonomik bedeli oluyor. Bu nedenle ben parlamenter sistemin Türkiye için doğru olduğunu düşünüyorum. Bu noktada 1961 Anayasası daha yakındır klasik parlamenter sisteme. Meclisin seçtiği tarafsız ve yetkisiz, ya da sembolik yetkilerle donatılmış bir cumhurbaşkanı doğru tercih olacaktır. Parlamenter sistem Almanya örneğinde olduğu gibi kurucu güvensizlik oyuyla güçlendirilebilir. Yani hükümeti düşürürken yeni hükümeti de önermiş oluyorsunuz. Dolayısıyla hiç hükümete sız kalmıyorsunuz. Mesele yürütmede devamlılık ise arkadaşlarım ifade ettiler, devamlılık orada sağlanıyor. Kurucu güvensizlik oyu dediğimiz Almanya'da işleyen bir mekanizma var. Mevcut hükümeti düşürürken yeni hükümeti kurmuş ve dolayısıyla hükümetin devamlılığı sorununu çözmüş oluyorsunuz. Kurucu güvensizlik oyuyla takviye edilmiş bir parlamenter sistemin Türkiye için doğru bir tercih olacağını düşünüyorum.

Son olarak bunun nasıl olacağına değinmek isterim. Yöntem olarak bütün bunlar için yeni Anayasanın zorunlu olduğunu düşünüyorum. Peki yeni anayasayı kim ve nasıl yapacak? Şimdi kurulu meclislerle bu yapılamıyor. Bunu Türkiye'de yakın zamanda denedik. 2011, 2012 o zamanın Meclis Başkanı Cemil Çiçek biz anayasacıları Meclise davet etti, görüşlerimizi sordu. Orada da ifade ettik, o zaman da işte bu Meclis, kurulu Meclis Anayasa yapsın, falan deniliyordu. Bu güzel bir temenni, neden milletin seçtiği Meclis Anayasa yapmıyor da başka yollar aranıyor deniliyordu. Biz de dedik ki o zaman: "Kurulu Meclisler kendi zamanının konjonktürüne göre davranıyor. O zaman tercihlerde de bir uzlaşma sağlanamıyor." Yani iktidardaki parti hep iktidarda kalacakmış gibi ya da kendisi iktidarda kaldığında ülkeyi nasıl kolay yönetir diye düşünüyor, o doğrultuda bir Anayasa yapma gayreti içinde oluyor. Aynı şekilde muhalefetteki partiler de, daha doğrusu onları temsil eden kurulu meclis üyeleri de o zamanki konumlarına göre yine konjonktürel bir tavır içinde oluyor. Yani güncel sorunlara öncelik vererek, kendilerine hangi Anayasa daha yarar bu konjonktürde, o perspektiften yaklaşıyorlar ister istemez. Yani yaptıkları Anayasayla kendileri yöneteceklerine göre, bugün geldiğimiz nokta gibi, nasıl kolay yönetim öngörüsüyle hareket ediyorlar. Bu öngörüyle yüksek barajla tek parti yönetimine, tek parti yetmedi, tek adama doğru geldik. Bunu kırmanın bir tek yolu var: Bu anayasayı yapan insanlar ülkeyi yöneten insanlar olmamalı, yani bugün ve yakın gelecekte ben bu anayasayla ülkeyi yöneteceğim, nasıl kolay yönetim yaklaşımı içinde davranmamalıdır. Ad hoc dediğimiz sadece Anayasa hazırlamak

üzere bir kurucu meclis oluşturulmalıdır. Tabii bu da partilerden oluşacak, partiler olmadan demokrasi olmaz. Barajın olmadığı, bütün partilerin temsil edildiği, ama kurucu meclis üyesi olarak seçildikleri bir meclisin bir Anayasa yapması gerekir diye düşünüyorum. Onun hazırladığı bir metin referanduma sunulmak suretiyle kabul edilecektir. İçerik olarak söylediğim yargı bağımsızlığını öncelikle güvence altına alan, özgürlükler bakımından epey mesafe kat ettik, onları da takviye eden, kurucu güvensizlik oyuyla hükümet istikrarını garantileyen bir parlamenter sistemin Türkiye için doğru olacağını düşünüyorum ve bunu önererek sözlerimi tamamlıyorum.